

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

5. Millaista on taitava ajattelu?

Taitavan ajattelun malli

AJATTELUN VAIHE	TAVOITE	KIINNITÄ HUOMIOTA
Ihmettely	Hyvä ja selkeä kysymys	Itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen, kysymyksen täsmällinen muotoilu
Mielikuvitus	Vaihtoehtojen ennakkoluuloton kartoitus	Eri näkökulmien huomiointi, luovuus ja erilaisuuden ymmärtäminen
Rakentava kriittisyys	Vaihtoehtojen arviointi	Kriteerien reilu soveltaminen, ennakkoletusten tunnistaminen
Perustelu	Oman kannan perustelu tai perusteltu epävarmuus	Avoimuus ja rehellisyys, erilaisuuden hyväksyminen

Ihmettely

”Kaikki filosofia alkaa ihmettelystä.”

- Platon

- Ihmettely on hyvä paikka aloittaa ajattelu, mutta siihen ei kannata jämähtää.
- Vaikeat ja epämääräiset kysymykset kannattaa yrittää muotoilla selvemmiksi tai pilkkoa pienemmiksi.
 - Esim. kysymys ”mikä on elämän tarkoitus?” voidaan muotoilla uudelleen:
 - Millaista on mielekäs elämä?
 - Mitä elämässä kannattaa tavoitella? Miksi?
- Kysymystä voi jalostaa myös seuraavilla kysymyksillä:
 - Mistä kysymykseen kannattaisi lähteä etsimään ratkaisua?
 - Onko kysymys luonteeltaan tieteellinen, eettinen, yhteiskunnallinen vai henkilökohtainen?

Mielikuvitus

- Hyvän ja selkeän kysymyksen jälkeen taitava ajattelija kartoittaa mahdolliset vastausvaihtoehdot.
- Tässä tehtävässä auttaa:
 - Luovuus ja mielikuvitus
 - Itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen
 - **Empatia** eli kyky tarkastella ja ymmärtää muita näkökulmia
 - **Reflektio** eli kyky pohtia ja arvioida omaa toimintaa ja ajattelua.
- Tässä vaiheessa ei kannata vielä arvioida, vaan ennakkoluulottomasti etsiä eri vaihtoehtoja.

Rakentava kriittisyys

”Kaikki joskus arvioivat ja pohtivat ajatuksiaan. Kun siitä tulee järjestelmällisempää, kun siihen käytetään aikaa ja yhä pidemmälle pohditaan, siitä tulee varsinaista filosofiaa.”

- Leila Haaparanta

- Vaihtoehtojen kartoituksen jälkeen seuraa arviointi.
- Siinä auttaa *rakentava kriittisyys*:
 - Ennakko-oletusten tunnistaminen ja haastaminen
 - Vaihtoehtojen vahvuuksien ja heikkouksien puntarointi
 - Arviointiperusteiden eli **kriteerien** julkituominen.
- Kriteerien valintaan vaikuttaa asiayhteys eli **konteksti**.
 - Ks. taulukko *Ajattelua eri tilanteissa*, printtikirja s. 44, digikirjassa luvun viisi toisen alaluvun alla.

Perustelu

- Taitava ajattelu on vaativaa, mutta reilua:

Mitään väitettä tai kantaa ei pidä hyväksyä, ennen kuin sen puolesta on esitetty riittävän hyvät perustelut.

- Kun aiemmat ajattelun vaiheet on suoritettu huolellisesti, perusteleminen on helpompaa:
 - Arviointikriteerit ovat hyvä pohja vakuuttaville perusteluille.
 - Oman kannan vahvuuksien ja heikkouksien tuntemus.
 - Vertailu muihin vaihtoehtoihin.
- Joskus on vain myönnettävä **perusteltu epävarmuus**. Miksi tämäkin on arvokas lopputulos ajattelulle?

Ajattelun taito: käsitteenmäärittely

- Filosofiasa käsitteiden määrittely on kaiken lähtökohta.
 - Esim. on vaikea keskustella Jumalan olemassaolosta, jos keskustelijat ovat eri mieltä siitä, mitä "Jumala" tarkoittaa.
- Määrittelyssä auttaa käsitepari **välttämättömät ja riittävät ehdot**:
 - 1. Välttämättömät ehdot:** mitä oliolla pitää ehdottomasti olla, jotta se kuuluu käsitteen alaan
 - Esim. biologisen vanhemman välttämätön ehto on, että oliolla on omia jälkeläisiä.
 - 2. Riittävät ehdot:** mikä on tarpeeksi, jotta jokin olio kuuluu käsitteen alaan
 - Esim. biologisen vanhemman riittävä ehto on, että oliolla on oma tytär.

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

6. Argumentit kuntoon!

Virittäytyminen aiheeseen

Ota kantaa:

Jokaisella on oikeus omiin mielipiteisiin!

... mutta myös velvollisuus perustella ne.

... ja muuttaa niitä, jos kohtaa paremmat perustelut.

Pohdi:

- Milloin oma fiilis tai ”maalaisjärki” riittää perusteluksi?
- Onko hyvä perustelu saanut sinut joskus muuttamaan mieltäsi? Mikä teki perustelusta vakuuttavan?

Argumentin rakenne

1. PREMISSI
(eli oletuslause)

2. PREMISSI

⋮
jne.

JOHTOPÄÄTÖS

ARGUMENTTI

Argumentti

- Argumentin tehtävä on tehdä väitteestä hyväksyttävä
 - eli vakuuttaa erimieliset!
- Argumentin osat:
 - **Premissit:** alkuoletukset ja perustelut
 - **Johtopäätös:** väite, jonka uskottavuus halutaan todistaa
 - **Logiikka:** premissit ja johtopäätöksen yhdistävä johdonmukainen päättely
- Esimerkki:

***Premissi 1:** Ympäristön saastuttamista pitää vähentää.*

***Premissi 2:** Pienhiukkaspäästöt saastuttavat ympäristöä.*

***Premissi 3:** Fossiilisista polttoaineista tulee pienhiukkaspäästöjä.*

***Johtopäätös:** Fossiilisten polttoaineiden käyttöä pitää vähentää.*

Deduktiivinen päättely

- Deduktiivinen päättely on
 - muodollisesti pätevää
 - loogisesti sitovaa
 - totuuden säilyttävää
 - johdonmukaista.
- Eli:
 1. Jos premissit ovat tosia
 2. ja päättely pätevää
 3. myös johtopäätös on tosi.

Esimerkkejä:

Premissi 1: Kaikki koirat osaavat haukkua.

Premissi 2: Frodo on koira.

Johtopäätös: Frodo osaa haukkua.

Premissi 1: Jos sataa, tarvitsen sateenvarjon.

Premissi 2: Sataa.

Johtopäätös: Tarvitsen sateenvarjon.

Induktiivinen päättely

- Induktiivinen päättely on
 - yksittäisten havaintojen pohjalta tehty yleistys
 - Huom. Ei ehdottoman varmaa tai loogisesti sitovaa.
- Mutta:
 - tarpeellinen tapa tuottaa uutta tietoa
 - voi olla **luotettavaa**, jos
 1. havaintoja on riittävästi
 2. otos on oikein koostettu.

Esimerkkejä:

Premissi 1: Olen nähnyt tuhat strutsia.

Premissi 2: Mikään niistä ei osannut lentää.

Johtopäätös: Strutsit eivät osaa lentää.

Premissi 1: Kokemukseni perusteella on niin, että kun taivaalla on tummia pilviä, kohta sataa vettä.

Premissi 2: Taivaalla on tummia pilviä.

Johtopäätös: Kohta sataa vettä.

Millainen on hyvä argumentti?

- Hyvän argumentin tunnistaa
 1. **pätevästä päättelystä**
 2. **hyvistä perusteluista.**
- Pätevän päättelyn tunnistaa
 1. **Deduktio:** loogisesti sitovasta muodosta
 2. **Induktio:** huolellisesti toteutetusta yleistyksestä.
- Hyvä perustelu on
 1. uskottavampi kuin väite
 2. jotain aiemmin tunnettua tai hyväksyttyä
 3. luotettavasta lähteestä peräisin.
- **Vasta-argumentti** pyrkii tekemään perustelusta epäuskottavan.
 - Hyvää perustelua vastaan on vaikea esittää vasta-argumentteja.

Retoriikka

- Miksi argumentti voi tuntua joskus vakuuttavalta, mutta ei kestäkään kriittistä arviointia?
 - **Retoriset keinot** = ei-järkiperäiset tavat argumentoida vakuuttavasti
 - esim. kaunopuheisuus, pelottelu, auktoriteetti
 - **Retoriikka** = puhetaito
- Taitavan ajattelijan vakuuttaa **järkiperäiset argumentit**, eikä pelkästään
 1. tyylikäs ilmaisu
 2. tunteisiin vetoaminen
 3. puhujan auktoriteettiasema tai uskottavuus.
- Huom. Retorisia keinoja voi toki käyttää myös järkevä argumentin tukemiseen.